देवकोटाका खण्डकाव्यहरूमा नारीपात्रको प्रयोग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको

एम.ए. दोस्रो वर्षको दसौँ

पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

दीपक शर्मा

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०६६

देवकोटाका खण्डकाव्यहरूमा नारीपात्रको प्रयोग — दीपक शर्मा (२०६६)

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

नेपाली एम.ए. (शैक्षिक वर्ष : २०६३/६४) दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री दीपक शर्माले **लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा खण्डकाव्यमा नारीपात्रको प्रयोग** शीर्षकको प्रस्तुत शोधकार्य मेरो निर्देशनमा परिश्रम पूर्वक सम्पन्न गर्नुभएको हो । उहाँको यस शोधकार्यसँग सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०६६/ /

....

प्रा.डा. महादेव अवस्थी

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

२०६६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र श्री दीपक शर्माले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा खण्डकाव्यमा नारीपात्रको प्रयोग** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

....	....	....
प्रा.डा. महादेव अवस्थी	**सह-प्रा. अम्बिका घिमिरे**	**प्रा. राजेन्द्र सुवेदी**
(शोधनिर्देशक)	(वाह्य परीक्षक)	(विभागीय प्रमुख)

मितिः २०६६/ /

कृतज्ञताज्ञापन

देवकोटाका खण्डकाव्यहरूमा नारीपात्रको अध्ययन शीर्षकको यो शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तहको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरेको छुँ । प्रस्तुत शोधपत्र मैले मेरो आदरणीय गुरु सह-प्रध्यापक डा. महादेव अवस्थी ज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । अति व्यस्तताका बाबजुद पनि बहुमूल्य परामर्श र दिशानिर्देश दिनुभएर उहाँले मप्रति ठूलो गुण र ऋणलगाउनु भएको छ । उहाँप्रति म आजीवन कृतज्ञ रहने छु ।

यसै क्रममा शोध प्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा. राजेन्द्र सुवेदीप्रति म कृतज्ञ छु ।

शिक्षाको उज्यालोतिर लागि रहने र पृष्ठभूमिको कार्य गर्ने मेरा पुजनीय बाबा बालकृष्ण आचार्य (शर्मा) तथा आमा बेलकुमारी आचार्य (शर्मा) प्रति म चिरऋृणी छु । मेरो अध्ययनको यो क्षणसम्म सधैं प्रेरणा सहयोग र अवसर प्रदान गर्ने भाइहरू गणेशराज आचार्य तथा शिवप्रसाद आचार्य, काका बालकृष्ण पौडेल, साथी विष्णुप्रसाद शर्मा तथा सम्पूर्ण आफन्त र शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । साथै शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण सामाग्रीहरू उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति आभारी छु ।

अन्तमा, यस शोधपत्रलाई कम्प्युटर टाइपिङ्ग तथा प्रिन्टिङ्गको जिम्मेवारी तथा सहयोग गरिदिनु हुने रामकृष्ण महर्जन (चीप एण्ड बेष्ट कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुर) प्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

मितिः २०६६/ /

....

(दीपक शर्मा)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

२०६६

विषयसूची

पेज नं.

पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय **१-५**

१.१ विषय परिचय १

१.२ समस्याकथन २

१.३ शोधकार्यका उद्देश्यहरू २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोधकार्यको औचित्य ५

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ५

१.७ सामग्री सङ्कलनविधि र शोधविधि ५

१.८ शोधकार्यको रूपरेखा ५

दोस्रो परिच्छेद : खण्डकाव्यकार लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय **६-१५**

२.१ साहित्यकार लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा ६

२.२ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका खण्डकाव्य कृतिहरू ११

२.३ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका खण्डकाव्यात्मक विशेषता र योगदान ११

२.४ निष्कर्ष १४

तेस्रो परिच्छेद : लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका खण्डकाव्यहरूमा नारीपात्रको प्रयोग **१६-७५**

३.१ देवकोटाका खण्डकाव्यमा नारीपात्रहरूको विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार १६

३.२ आख्यानात्मक खण्डकाव्य र तिनका नारीपात्र १८

३.३ खण्डकाव्यात्मक नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता २०

३.३.१ मुनामदन खण्डकाव्यका नारीपात्रहरूका चरित्रगत विशेषता २३

३.३.१.१ मुना २३

३.३.१.२ आमा २६

३.३.१.३ नैनी २७

३.३.१.४ दिदी २९

३.३.२ 'राजकुमार प्रभाकर' खण्डकाव्यका नारी पात्रका चरित्रगत विशेषता ३०

३.३.२.१ नृपकुमारी वा राजकुमारी ३१

३.३.३ 'कुञ्जिनी' खण्डकाव्यका नारी पात्रका चरित्रगत विशेषता ३३

३.३.३.१ कुञ्जिनी ३३

३.३.३.२ सिन्धु ३६
३.३.४ 'वसन्ती-दुई' ३८
३.३.४.१ वसन्ती ३८
३.३.४.२ जुई ३९
३.३.४.३ कुसुम ४०
३.३.५ 'म्हेन्दु' खण्डकाव्यका नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता ४१
३.३.५.१ म्हेन्दु ४१
३.३.५.२ मिन्दी ४३
३.३.६ 'लूनी' खण्डकाव्यका नारी पात्रका चरित्रगत विशेषता ४५
३.३.६.१ लूनी ४५
३.३.६.२ जिन्जी र आन्जा ४७
३.३.६.३ हेलम्बा ४९
३.३.७ 'घोडचढी' खण्डकाव्यका नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता ४९
३.३.७.१ चारु ४९
३.३.८ 'नासमझको गाँठो' खण्डकाव्यका नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता ५०
३.३.८.१ नासझम सासु ५१
३.३.८.२ बुहारी मैयाँ ५२
३.३.९ 'भ्यागुरनारान' ५३
३.३.९.१ मैयाँ ५४
३.३.१० 'मायाविनी सर्सी' ५५
३.३.१०.१ मायाविनी सर्सी ५५
३.३.११ 'सीताहरण' खण्डकाव्यका नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता ५७
३.३.११.१ सीता ५७
३.३.१२ 'दुष्यन्तशकुन्तलाभेट' खण्डकाव्यका नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता ५९
३.३.१२.१ शकुन्तला ५९
३.३.१२.२ चारु र प्रियंवदा ६०
३.३.१३ 'वसन्ती-एक' ६१
३.३.१३.१ वसन्ती ६१
३.३.१३.२ कुसुम ६३
३.३.१३.३ मालती ६४

३.३.१४‘मैना’ खण्डकाव्यका नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता ६६
३.३.१४.१ मैना ६६
३.३.१४.२ मिनी ६८
३.३.१४.३ बूढी आमै ६९
३.३.१५ ‘सृजामाता’ खण्डकाव्यका नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता ७०
३.३.१५.१ सिरिज ७०
३.३.१५.२ प्रोजर्पिना ७१
३.३.१५.३ हेकेटी ७३
३.३.१६ ‘तिप्लिङ्गी’ खण्डकाव्यका नारीपात्रका चरित्रगत विशेषता ७४
३.३.१६.१ तिप्लिङ्गी ७४
३.४ निष्कर्ष ७५
चौथो परिच्छेद : शोध निष्कर्ष **७६-८२**
सन्दर्भसूची **८३-८४**
परिशिष्ट

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

आइ.एस्सी	–	क्ष्लतभचकभमष्बतभ या क्अष्भलअभ
एम.ए.	–	:बकतभच ष्ल ब्च्त
चौ.सं.	–	चौबीसौँ संस्करण
चौ.सं.	–	चौथो संस्करण
टी.यू.	–	त्चष्दजगखबल ग्लष्खभचकष्तथ
डा.	–	डाक्टर
ते.सं.	–	तेस्रो संस्करण
दो.सं.	–	दोस्रो संस्करण
ने.भा.प्र.स.	–	नेपाली भाषा प्रकाशिनी समिति
ने.रा.प्र.प्र.	–	नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान
पृ.	–	पृष्ठ
प्रा.	–	प्राध्यापक
बी.ए.	–	द्यबलअजभयिच ष्ल ब्चत
रु.	–	रूपैंया
वि.सं.	–	विक्रसम सम्वत
सम्पा.	–	सम्पादक
त्रि.वि.	–	त्रिभुवन विश्वविद्यालय